

KARACAOĞLAN NASIL TAPŞIRDI?

How Karacaoğlan Said His Pseudonym?

Prof. Dr. Naciye YILDIZ*

ÖZ

Tapşırma, halk şiiri geleneğine ait bir terimdir ve “şiirin son dörtlüğünde ozanın mahlasını söylemesi” olarak tanımlanabilir. Şairin ad veya mahlas kullanması sadece halk edebiyatına mahsus bir gelenek değildir. Divan ve tekke edebiyatlarında, şairlerin on üçüncü yüzyıldan itibaren, mahlas kullandığını görmekteyiz. Bu gelenek, halk şiirinde on altıncı yüzyıldan bu yana geleneğin temsilcileri tarafından kesintisiz bir şekilde kullanılmıştır. Hatta mahlas söyleme geleneği “Beş Hececiler” tarafından çağdaş edebiyat döneminde de kısmen sürdürülmüştür. Tapşırma, şairin şiire imzasını atması demektir ve aynı zamanda şiirin tamamlandığını da gösterir. Tapşırırken ozanlar hangi sözlü kalıpları kullanmaktadır? Bu çalışmanın varsayımları, tapşırırken kullanılan sözlü kalıpların ozanın tercihleriyle ilgili detayları verebileceği ve tapşırma şekillerinin kalıplaşmış olmasıdır. Karacaoğlan halk şiiri geleneğinin en güçlü ustalarındandır. Bu sebeple, bu çalışmada Karacaoğlan’a ait mahlas söyleme formülleri tespit edilmiş, bu kalıplar yapıları bakımından bir incelemeye tabi tutulmuş ve bunların kullanılma sıklıkları gösterilerek bir değerlendirme ortaya konulmaya çalışılmıştır. Değerlendirme sonucunda Karacaoğlan’ın bazı kalıpları diğerlerine göre daha fazla kullandığını ve bazı tapşırma formüllerinin de sadece belli hece ölçüsü kalıpları ile söylenmiş şiirlerde kullanıldığını tespit ettik. Ancak, bu çalışmadaki nihai amaç tapşırma mısralarında kullanılan sözlü kalıpların geleneğin içindeki yerinin ortaya konulabilmesi, bu kalıplardaki özgünlüğün veya gelenekten gelen yapıların belirlenebilmesidir. Bu sebeple diğer ozanların da tapşırma için kullandığı sözlü formüllerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Mahlas, tapşırma, sözlü formül, Karacaoğlan.

ABSTRACT

Nicknaming (Tapşırma) is a term that belongs to the folk poetry tradition and can be defined as “the telling by the minstrel his or her pseudonym in the last stanza of a poem.” Utilization of a name or a pseudonym by a poet is not the convention that is merely authentic to folk literature. We see that the poets use pseudonym as of the thirteenth century also in the divan and dervish lodge literature. This convention has been used in folk poetry without interruption since the sixteenth century by the representatives of the convention. Inasmuch as, the convention of telling the pseudonym was continued in part in the modern literature period by the “Pentameterers.” Nicknaming means the undersigning of the poem by its poet and it also indicates the termination of the poem. Which oral patterns are used by the minstrels when nicknaming? It is assumed in this study that the oral patterns used during the nicknaming may provide the details with regard to the preference of the minstrel and that the nicknaming forms are stereotyped. Karacaoğlan is one of the strongest grand masters of folk poetry convention. Thus, in this study, the formulas regarding the utterance of a pseudonym belonging to Karacaoğlan were determined, these patterns were made subject to an examination in terms of their structures, and an assessment was tried to propound having demonstrated their frequency of utilization. As a result of the assessment, we have determined that Karacaoğlan has used some patterns more in number compared to others and that some nicknaming formulas were only used in some poems that were recited using particular syllabic meter patterns. However, ultimate objective of this study is to manifest the place of the oral patterns used in nicknaming verses within the convention and to designate the originality of such patterns and their structures resulting from the tradition. Therefore, the oral formulas used by the other minstrels for nicknaming must be evaluated.

Key Words

Pseudonym, nicknaming, oral formula, Karacaoğlan

Giriş

Karacaoğlan, ozanlık geleneğinin büyük isimlerindedir. Sadece ustaca şiir söylemesiyle değil, halk şiirinin gelekselleşmesine olan katkısıyla da tar-

tışmasız bir ustadır. Kendisinden sonra gelen âşıklar üzerindeki etkisi, bu konuda hiçbir tereddüde mahal vermeyecek nitelikte ve boyuttadır. Bu büyük usta ile ilgili olarak günümüze dek birçok ça-

* Gazi Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi, nyildiz@gazi.edu.tr

laşma yapılmıştır ve yapılmaktadır. Ancak Karacaoğlan'ın ve takipçilerinin gelenegimizin önemli unsurlarından birini nasıl yerine getirdiği, sözlü formülleri nasıl kullandığı ile ilgili detaylı çalışmalara ihtiyaç vardır. Gelenegın değerlendirilmesinde üzerinde durulması gereken sözlü formüllerden biri de tapşırma sırasında kullanılan formüllerdir. Her ozanla ilgili olarak, o ozanın nasıl tapşırıldığı ve tapşırma kalıplarını hangi sıklıkla kullandığı ile ilgili müstakil çalışmaların yapılması, sözlü şiir gelenegimizi besleyen ve şekillendiren unsurlarla bu beslenmenin içindeki özgün yapıları belirlemek için elzemdir. Biz, mahlas kullanma biçiminin de ozanın performansının bir parçası olduğu fikrinden hareketle, Karacaoğlan'ın tapşırma- ları üzerinde bir çalışma yapmayı düşündük ve Karacaoğlan'ın tapşırıldığı mısraları dil özellikleri bakımından analiz etmeye çalıştık. Bunu tespit etmek üzere, takip edebildiğimiz kadarıyla ozanımızla ilgili en son çalışma olan ve Saim Sakaoğlu tarafından 2004 yılında yayımlanan Karaca Oğlan isimli kitapta yer alan örneklerden faydalandık. Bu kitapta yer alan bütün şiir örneklerini Karacaoğlan'ın tapşırıldığı mısralar bakımından ele aldık. Kalıpların kullanım sıklığını göstermek amacıyla, kitaptaki örneklerin hepsini değerlendirdik; ancak kullanılan kalıpların çeşitliliği sebebiyle, bunlardan birer örnek verilmekle yetindik. Söz konusu kitaptaki şiirlerde Karac'Oğlan imlası kullanıldığından şiirlerden örnek mısraları verirken bu imlaya sadık kaldık.

Karacaoğlan Nasıl Tapşırır?

Gelenegın en büyük ustalarından olan Karacaoğlan bazı kalıpları ve kalıplardan sonra da her şiirde özgün kelime veya cümleleri kullanarak tapşırır. Karacaoğlan'da tespit ettiğimiz tapşırma modelleri şunlardır:

I. Karac'oğlan/ der ki/ ile başlayan kalıplar:

A.Karac'oğlan/der ki+cümle/ yapısındaki kalıplar:

Karac'Oğlan/ der ki/ fiil cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan der ki yiğitler öger* (383/2) Karacaoğlan değerlendirdiğimiz şiirlerden seksen beşinde bu kalıpla tapşırmıştır. Bunların da hepsi 11 heceli ölçü ile söylenmiş şiirlerdir. Kalıbın altı hece olması, uzun mısralarda kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Ozan, iki şiirde kalıptan sonra "*belim büküldü*" (528/269; 611/423; üç şiirde de "*yakıp yandırma*" (517/248; 518/249; 519/250) cümlelerini kullanmıştır. Formülden sonra "*belim büküldü*" cümlesini tekrarlayan şiirler, konuları ve ana ayakları bakımından farklı şiirlerdir. Ancak "*yakıp yandırma*" cümlesini tekrarlayanlar konuları ve kullanılan ana ayak bakımından değerlendirildiğinde, bu şiirlerin benzer-metinler olabileceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Karacaoğlan seksen üç özgün şiirde "Karacaoğlan der ki+fiil cümlesi" kalıbıyla tapşırmıştır. Tahmin edileceği gibi, her şiirde fiil cümlesi kısmı özgündür ve son dörtlüğün kafiye yapısı ile ilişkilidir. Karacaoğlan, Karac'Oğlan/ der ki yapısından sonra fiil cümlelerini en az bir kelime, en fazla da üç kelime ile kurmaktadır. Bir kelime ile kurulanlara "*Karac'Oğlan der ki kandıramadım*" (515/243) mısraı örnektir. Üç kelime ile kurulanlara örnek olarak "*Karac'Oğlan der ki bu böyle olmaz*" (387/9) mısraı verilebilir; ancak Karacaoğlan'ın kalıbı iki kelime ile tamamlamayı tercih ettiği şiirler sayıca diğerlerine göre daha fazladır. Elbette ki bunda, 3+2 veya 2+3 yapısındaki iki kelime ile cümle kurmanın kolaylığı etkili olmaktadır. Cümle yapıları değerlendirildiğinde ise, Karacaoğlan'ın hemen her çeşit çekim ve şahıs ekini kullandığı, olumlu fiil çekimleri fazla olmakla birlikte olumsuz çekimlere de yer verdiği görülmektedir.

2. Karac'Oğlan/der ki/sıralı iki fiil

cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan der ki oynadım güldüm* (427/82). Tespit edebildiğimiz kadarıyla Karacaoğlan bu kalıbı on üç şiirinde kullanmıştır. Bu şiirlerin hepsi 11 heceli kalıpla söylenmiş şiirlerdir. Karacaoğlan'ın kalıbı “çöktüm oturdum” sıralı cümleleriyle tamamladığı iki şiir, benzer-metin olarak görünmektedir. Ozan bu kalıbı az kullandığı anlaşılabilir, “*Karac'Oğlan der ki kondum göçülmez*” (514/241) mısraındaki gibi olumlu/olumsuz veya “*Karac'Oğlan der ki bilmedim n'oldum*” (591/386) mısraındaki gibi olumsuz/soru şeklindeki cümle çeşitlendirmeleri ile kalıbı kullanmada bir zenginlik oluşturduğu da görülmektedir.

3.Karac'Oğlan/der ki/bağlı iki fiil cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan der ki yandım da öldüm* (489/196). Karacaoğlan bu kalıbı kullanarak sadece iki şiirinde tapşırma ve bunlarda sadece da/de bağlacını kullanmaktadır. Her iki şiir de 11 heceli ölçü ile söylenmiştir.

4. Karac'Oğlan/ der ki/şart cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan der ki ben de sel ol sam* (395/24). Karacaoğlan bu kalıbı altı şiirinde kullanmaktadır. Kalıbın çeşitlenmesi, örnek mısramızdaki gibi fiillerin şart çekimi ve “*Karac'Oğlan der ki yârin yâr ise* (492/200) örneğindeki gibi isimlerin i- yardımcı fiili ile çekimlenmesiyle sağlanmaktadır.

5.Karac'Oğlan/ der ki/ isim cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan der ki gönüm çiledede* (394/21). Karacaoğlan'ın bu kalıbı 11 heceli ölçü ile söylediği otuz şiirde kullandığı görülmektedir. *Karac'Oğlan der ki okur yazarım* (520/254) örneğindeki gibi, ozan, yapı içinde hem fiil hem isim cinsinden anlam taşıyan kelimeleri teyriyeli olarak da kullanarak söz ustalığını göstermektedir. Yüklemi isim olan cümlelerin birçoğunda kuvvetlendirme anlamı olsa da vezin ve kafiye gereği ek, *Karac'Oğlan der ki yerli yerinde* (423/74) örneğinde olduğu gibi düşmüştür. Bu yapıdaki tapşırmalarda ozan, *Karac'Oğ-*

lan der ki gümanım yoktur (434/93) veya *Karac'Oğlan der ki mestin var imiş* (523/258) var/yok isimleri ve bunların çekimlenmiş şekilleri ile de kalıplar oluşturmuştur. Bu kalıpta genellikle iki kelimeli cümleler kullanılmakla birlikte, dört kelimenin bir mısra da kullanıldığı da tespit edilmiştir: *Karac'Oğlan der ki sen de ben gibi* (507/227).

6.Karac'Oğlan/ der ki/soru cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan der ki ne gelirden.* (384/4). Tespitlerimize göre Karacaoğlan bu kalıp ile başlayan soru cümlelerini kullanarak yirmi altı kez tapşırma yapmıştır. Bu yapıyı da Karac'Oğlan 11 heceden oluşan hece ölçüsü kalıbı ile söylenen şiirlerde kullanılmaktadır. Ozan, örnek cümlemizdeki gibi soru edatı ile de cümle kurmakta, isim ve fiil yüklemli soru cümlelerini de kullanmaktadır: *Karac'Oğlan der ki işim zar m'ola* (407/44) veya *Karac'Oğlan der ki almaz mı bacı* (478/174) gibi. Kimi soru cümlelerinde ise, *Karac'Oğlan der ki vay n'oldu bize* (517/247) *Karac'Oğlan der ki hele n'ideyim* (632/462) mısralarında olduğu gibi cümle dışı unsurlar ve edatlarla anlamı güzelleştirmektedir. Ozan “*n'eyleyip n'etmek*” (466/151) ve “*n'edip ne bilmez*” (524/261) gibi zarf fiil ile genişletilmiş soru cümleleri ile de bu kalıbı kullanarak tapşırmaya geleneğine zenginlik katmaktadır.

7. Karac'Oğlan/ der ki/sıralı iki soru cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan der ki n'ettim n'eyledim* (456/133). Karacaoğlan bu kalıbı 11'li hece ölçüsü ile söylediği bir şiirinde kullanmıştır.

8. Karac'Oğlan/ der ki/ alt mısra da devam eden cümle. Örnek: *Karac'Oğlan der ki sen de hemen ol / Hublara karış da sen de tamam ol* (387/10). Karacaoğlan bu kalıbı beş şiirinde kullanmaktadır. Bunlardan ikisi benzer-metinlerdir. Bu yapılar da, alt mısra ile birlikte kalıptaki cümle sayısı üçe çıkabilmektedir: *Karac'Oğlan der ki yol büke büke / Elini kaldırmış yalvarır Hakk'a* (643/484). Bu

örneğin “eder” kalıbı ile söylenen bir benzer-metni de bulunmaktadır. Bu durum, ozanın sözlü kalıpları doğaçlama olarak kullanırken zaman zaman dara düşüp benzer sözleri kullandığının işaretidir. Bu yapıdaki örneklerin de hepsi 11’li hece ölçüsü ile söylenmiş şiirlerdir.

B. Karac’oğlan der ki+kelime grubu yapısındaki kalıplar:

1. Karac’Oğlan/ der ki/ isim tamlaması. Örnek: *Karac’Oğlan der ki sözün bilmişî.* (382/1). Karacaoğlan 11’li hece ölçüsü ile söylediği dokuz şiirinde bu kalıbı kullanmış; örnek mısramızda ve diğer iki şiirinde “sözün eline” (402/37) “sözün doğrusu” (560/328) şeklinde “söz” kelimesi ile başlayan mısrada tapşırmaştır. Diğer örneklerle de bakıldığında bunların mânilerde olduğu gibi doldurma sözler olduğu görülmektedir: *Karac’Oğlan der ki dağlar meşesi / İki güzel birbirine düşesi* (622/443). Bu durum, diğer yapılarıdaki isim cümlelerinde ve isimlerde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Ozanlık geleneği içinde doldurma sözlerin nelerden seçildiğini göstermesi açısından kayda değer bulduğumuz bu tespitin gelenekselliğinin sorgulanabilmesi için diğer ozanların şiirleri üzerinde de değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

2. Karac’Oğlan der ki/ sıfat tamlaması. Örnek: *Karac’Oğlan der ki görünen dağlar* (621/442). Karacaoğlan tarafından en az kullanılan kalıplardandır. İki şiirde görülmektedir. Diğer tapşırma da “fâni dünyadan” (624/447) tamlaması ile tamamlanmaktadır. Örnekler 11’li hece ölçüsü ile söylenmiştir.

3. Karac’Oğlan/ der ki/sıfat-fil grubu. Örnek: *Karac’Oğlan der ki güle ağladığım* (440/105). Karacaoğlan’ın 11’li hece ölçüsü kalıbıyla söylediği iki şiirinde tercih ettiği bir tapşırma kalıbıdır.

4. Karac’Oğlan/ der ki/zarf-fil grubu. Örnek: *Karac’Oğlan der ki yâr olmayınca* (426/78). Bu kalıp da

Karacaoğlan’ın 11 heceli ölçü ile söylediği beş şiirde kullandığı bir tapşırma kalıbıdır. Bu kalıptaki mısralarda anlam alt mısrada devam etmemektedir. Bu sebeple, bu kalıptaki sözler de doldurma söz görünümündedir.

5. Karac’Oğlan/ der ki/isim-fil grubu. Örnek: *Karac’Oğlan der ki koyun gütmeye* (459/138). Sadece iki şiirde kullanılmış bir kalıptır. Diğeri de “*derdim deşmeğe*” (503/219) sözleri ile tamamlanmaktadır. Her iki örnekte de deyimleşme söz konusudur.

6. Karac’Oğlan/ der ki/kısaltma grubu. Sadece “*Karac’Oğlan der ki kaşın kaşıma*” (548/306) örneğinde görülmektedir.

7. Karac’Oğlan/ der ki/edat grubu. Bu kalıp da sadece “*Karac’Oğlan der ki hazeller ile*” (576/357) tapşırmasında görülmektedir.

8. Karac’Oğlan/ der ki/ çıkma grubu. Örnek: *Karac’Oğlan der ki elden elere* (464/146). Diğer örnekler de “*ezelden ezel*” (471/161) ve “*zatıdan zati*” (629/456) şeklindedir. Bütün örneklerde çıkma gerubu, kafiyeyi hazırlayan doldurma söz olarak görünmektedir.

9. Karac’Oğlan/ der ki/pekiştirme grubu. Örnek: *Karac’Oğlan der ki fenadır fena* (485/188). Dört şiirde bu kalıpla tapşırmaştır. Diğerleri “*yalandır yalan*” (564/335); “*garibim garib*” (574/353) ve “*amanın aman*” (596/394) şeklinde tamamlanmaktadır. 11 heceli dört şiirde kullanılmıştır.

C. Karac’oğlan/ der ki+kelime yapısındaki kalıplar:

1. Karac’Oğlan/ der ki/isim/ Örnek: *Karac’Oğlan der ki sözler* (394/22). Karacaoğlan bu kalıbı 8 heceli ölçü ile söylediği iki şiirde kullanmıştır. Buradaki kelimeler alt mısra ile bağlantısız doldurma söz durumundadır.

2. Karac’Oğlan/ der ki/ hitap. Örnek: *Karac’Oğlan der ki bre erenler* (499/215). Karacaoğlan bu kalıbı beş şiir

rinde kullanmıştır. Hitap ettiği unsurlar erenler, cânan, Hasanpaşalı, mâh-ı mest ve sevdiği. Bunlardan ikisinde “ e y ” ve “bre” seslenme edatı kullanılmıştır; diğerlerinde hitap olduğu alt mısradaki ifadeden anlaşılmaktadır. Aynı gruptan Karac’Oğlan/ der ki/hitap unsuru+ zarf tümlecisi (alt mısradaki devam eden cümleye ait) şeklinde bir örnek de mevcuttur: *Karac’Oğlan der ki yâr döne döne/Tü-kettim ömrümü kalmadı sene* (493/202). Bu kalıp hem 11 hem de 8 heceli ölçü ile söylenmiş şiirlerde kullanılmıştır.

II. Karac’oğlan/ der/ ile başlayan kalıplar:

A. Karac’oğlan/ der+cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac’Oğlan/ der/ fiil cümlesi. Örnek: *Karac’Oğlan der bulandım* (447/117). “Der ki” sözünü içeren kalıp ile aynı formatta olmasına rağmen, “der ki”li kalıp kadar sık kullanılmamıştır. On beş örnekte görülmektedir. Bu kalıpta bir hecenin eksik olması 8 heceli şiirlerin de bu kalıpla söylenmesini kolaylaştırmıştır; ancak *Karac’Oğlan gez eli yurtları* (479/116) örneğindeki gibi 8 heceli ölçü ile söylenenlere göre az sayıda da olsa 11 heceden oluşan kalıp ile söylenmiş şiirlerde de ozan bu kalıbı kullanmıştır.

2. Karac’Oğlan/ der/ isim cümlesi. Örnek: *Karac’Oğlan der durağmış* (432/89). Karac’oğlan’ın bir örnekte kullanıldığı, dolayısıyla pek tercih etmediğini düşündüğümüz bir kalıptır.

3. Karac’oğlan/ der/ soru cümlesi. Örnek: *Karac’Oğlan der n’eyleyim* (459/137). Ozan bu kalıbı “n’olayım”, “nedir çare ya”, “bu yer neresi”, “n’olalım” soruları ile tamamlayarak altı şiirde tapşırma için kullanmıştır.

4. Karac’Oğlan/ der/alt mısradaki devam eden fiil cümlesi. Örnek: *Karac’Oğlan der dünyaya gelmeden / Ben usandım el işine yelmeden* (634/466). Şair bu kalıbı iki şiirinde kullanmıştır; iki örnek de 11 heceli ölçü ile söylenmiştir.

B. Karac’oğlan/ der+kelime grubu/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac’oğlan/ der/ isim tamlaması. Örnek: *Karac’Oğlan der ulular ulusu* (458/136). Bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

2. Karac’oğlan/ der/ kısaltma grubu. Örnek: *Karac’Oğlan der dengi dengine* (512/237). Başka örneği yoktur.

3. Karac’Oğlan/ der/edat grubu: *Karac’Oğlan der merd gibi* (436/97). İki örnekte kullanılmış bir kalıptır.

C. Karac’oğlan/ der+kelime/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac’Oğlan/ der/ isim. Örnek: *Karac’Oğlan der fikrinde* (439/102). Altı örnekte Karac’oğlan bu kalıpla tapşırır. Kalıpta kullanılan isimler, I. gruptaki benzer kalıptakiler gibi doldurma söz durumundadır.

2. Karac’Oğlan/ der//hitap unsuru. Örnek: *Karac’Oğlan der erenler* (421/70). Diğer örneklerde ozan “vardığı”na, “cânanı”na, “ustalar”a, “hublar”a ve “erenler”e seslenmektedir.

III. Karac’oğlan/ der de/ ile başlayan kalıplar:

A. Karac’oğlan/ der de+cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac’Oğlan/ der de/fiil cümlesi. Örnek: *Karac’Oğlan der de yanıp alışsam*. Yedi örnekte kullanılmıştır. Ozanın 11 heceli örneklerde tapşırma için kullandığı bir kalıptır. “Karac’oğlan der ki” ile başlayan kalıpla aynı ölçüde olması, yaygın olarak kullandığı o yapıya alternatif olduğunu düşündürmektedir.

2. Karac’Oğlan/ der de/isim cümlesi. Örnek: *Karac’Oğlan der de lebin bal gibi* (444:111). Bu kalıp ile başlayan tapşırma sadece üç örnekte kullanılmıştır. Örneklerin birisi olan “*Karac’Oğlan der de dünyanın ucu / Her kardeş diyene diyemem bacı*” (510/234) kalıbında, tapşırma sonrasındaki sözler alt mısra ile bağlan-tısız doldurma söz durumundadır.

3. Karac’oğlan/ der de/ soru cümlesi.

Örnek: *Karac'Oğlan der de ne idi göçün* (447/158). Ozan üç şiirde bu kalıbı kullanmıştır. Bütün örnekler 11 heceli ölçü ile söylenmiştir.

4. Karac'Oğlan/ der de/ alt mısradaki devam eden cümle. Örnek: *Karac'Oğlan/ der de/ yandım yaralı/Aşk elinden yüreciğim bereli* (395/23). Bir tek örnekte karşımıza çıkmaktadır.

IV. Karac'Oğlan/ da/ der ile başlayan kalıplar:

Bu kalıpla söylenmiş bir örnek vardır; o da Karac'Oğlan da der/fiil cümlesi yapısındadır. Örnek: *Karac'Oğlan da der gördüğün öğer* (511/235).

V. Der ki/ Karac'Oğlan/ ile başlayan kalıplar:

A. Der ki/ Karac'oğlan+cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Der ki/Karac'Oğlan/ fiil cümlesi. Örnek: *Der ki Karac'Oğlan her gün ağlarım* (448/119). Bir örneği vardır. "Karac'Oğlan der ki" kalıbının alternatifi olduğu hâlde Ozanın Karac'Oğlan ile başlayan kalıbı tercih ettiği örnek sayılarından anlaşılmaktadır. Bu tercihte, ozanın mahlasını önce söyleyerek dikkat çekme düşüncesinin etkili olabileceği kanaatindeyiz.

2. Der ki/Karac'Oğlan/soru cümlesi. Örnek: *Der ki Karac'Oğlan n'eyledim size* (588/380). Tek örnekte karşımıza çıkmaktadır.

VI. Karac'Oğlan/ eydür/ ile başlayan kalıplar:

A. Karac'Oğlan/ eydür/ cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac'Oğlan/ eydür/fiil cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan eydür döndü hezarım* (390/15). Karacaoğlan sekiz şiirinin tapşırmasında bu yapıyı kullanmaktadır. "Der" fiilinin yanında sınırlı sayıda da olsa bu fiilin kullanılması, Karacaoğlan'ın yaşadığı dönemde fiilin henüz tamamen "der" şekline dönüşme-

diğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

2. Karac'Oğlan/ eydür/isim cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan eydür adı belliyem* (391/17). Karacaoğlan sekiz örnekte de bu kalıbı kullanarak tapşırmıştır. İsim cümlesi kısmı örneklerin çoğunda alt mısra ile anlam bakımından bağlantısız doldurma söz durumundadır.

3. Karac'Oğlan/ eydür/şart cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan eydür sarsam dilberler* (472/163). Karacaoğlan'ın sadece iki şiirinde tapşırırken kullandığı bir kalıptır.

B. Karac'Oğlan/ eydür/ kelime grubu/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac'Oğlan/ eydür/ isim tamlaması. *Karac'Oğlan eydür başların tacı* (437/98). Bir örnekte kullanılmıştır.

C. Karac'Oğlan/ eydür/kelime/ yapısındaki kalıplar:

2. Karac'Oğlan/ eydür/isim. Örnek: *Karac'Oğlan eydür eller* (521/256). Sadece iki örnekte bu kalıp kullanılmıştır. Diğer isimle tamamlanan örnekler gibi doldurma söz durumundadır.

VII. Karac'Oğlan/ söyler/ ile başlayan kalıplar:

A. Karac'Oğlan/ söyler+cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac'Oğlan/ söyler/ fiil cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan söyler sözün başarır* (389/13). Sadece dört örnekte kullanılan kalıp üçünde 11 heceli, birinde ise örnek kalıbımızdaki yapının "Karac'Oğlan söyler sözün" tarzında 8 hece ile daha kısa bir kullanımıdır.

B. Karac'Oğlan/ söyler+kelime grubu/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac'Oğlan/ söyler/kısaltma grubu. Örnek. *Karac'Oğlan söyler kaşı karadan* (468/155). Bir örnekte kullanılmıştır.

2. Karac'Oğlan/ söyler/bağlama grubu. Örnek: *Karac'Oğlan söyler Hind ü Hindistan* (603/408). Bir örnekte kullanılmıştır.

VIII. Karac'Oğlan/ diyor/ ile başlayan kalıplar:

A. Karac'Oğlan/ diyor+cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac'Oğlan/ diyor/ fiil cümlesi
Örnek: *Karac'Oğlan diyor acıdı sinem* (584/373) Bir örnekte kullanılmıştır.

2. Karac'Oğlan/ diyor/ sıralı cümle
Örnek: *Karac'Oğlan diyor yandım kül oldum* (632/463). Bir örnekte kullanılmıştır.

3. Karac'Oğlan/ diyor/ şart cümlesi.
Örnek: *Karac'Oğlan diyor odana varsak* (548/305). İki örnekte kullanılmıştır. Her iki örnek de 11 heceli kalıp ile söylenmiş şiirin taşırma mısraıdır.

B. Karac'Oğlan/ diyor+kelime / yapısındaki kalıplar:

1. Karac'Oğlan/ diyor/ isim. Örnek: *Karac'Oğlan diyor pestten* (533/278). Bir örnekte karşımıza çıkmaktadır.

IX. Hey der/ Karac'Oğlan/ ile başlayan kalıplar:

A. Hey der/ Karac'Oğlan +cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Hey der/ Karac'Oğlan/ fiil cümlesi. Örnek: *Hey der Karac'oğlan öğdüğün öğer* (396/26). İki örnekte kullanılmış olması fazla tercih edilmediğini göstermektedir.

2. Hey der/ Karac'Oğlan/soru cümlesi. Örnek: *Hey der Karac'oğlan bana n'oldu* (526/264). Karacaoğlan sadece bu örnekte bu yapıda taşırılmıştır.

B. Hey der/ Karac'Oğlan+kelime/ yapısındaki kalıplar:

1. Hey der/ Karac'Oğlan/isim. Örnek: *Hey der Karac'oğlan sığma sayalı* (571/346). Başka örneği yoktur.

X. Sadece Karac'Oğlan Kullanılan Kalıplar:

A. Karac'Oğlan ve cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Tam fiil cümlesi ortasında/ Karac'Oğlan/. Örnek: *Savaşma Karac'Oğlan felekle* (384/5). Üç örnekte kullanılmıştır.

2. İsim cümlesi ortasında Karac'Oğlan. Örnek: *Bir kulun yok Karac'Oğlan kadar* (412/54). Karacaoğlan iki örnekte tercih etmiştir.

3. İsim cümlesi/ Karac'Oğlan 2. cümlelinin devamı. Örnek: *Bir aşıkım Karac'oğlan'dır adım.* (483/185). Sadece bir örnekte kullanılmıştır.

4. Tam soru cümlesi ortasında Karac'Oğlan. Örnek: *Bakmaz mısın Karac'Oğlan halına* (413/56). İki örnekte kullanılmıştır.

B. Karac'Oğlan ve kelime grubu/ yapısındaki kalıplar:

1. İsim tamlamasının tamlayıcı olarak Karac'Oğlan. Örnek: *Karac'Oğlan'ın gülleri* (557/323). Sadece iki örnekte kullanılmıştır.

2. Tekrar grubu içinde Karac'Oğlan.. Örnek: *Mardin'den de Karac'Oğlan Mardin'den* (386/8). Karacaoğlan'ın bu kalıbı otuz dokuz şiirinde kullanmıştır. Bu durum bize, tekrar ile söyleyişte bir kolaylık yakalandığını göstermekle birlikte, Karacaoğlan'ın bu kalıbı severek kullandığını ve böylelikle bir söyleyiş güzelliği de yakaladığını göstermektedir. Ozanın bu yapıyı önceden gelenlerden kalıp olarak alıp almadığı, kendisinden sonra gelen ozanlar üzerinde bu yapının etkili olup olmadığını, diğer ozanlarla ilgili olarak yapılacak bütüncül çalışmalarla tespit edilebilecektir. Yapı hem 8 hem de 11 heceli ölçü ile söylenen şiirlerde, hem isimlerle hem de fiillerle başarılı şekilde uygulanmıştır. Karacaoğlan bu yapıda farklı kalıpları da denemiştir. Bunlardan birisi tekrar grubu ortasında Karac'Oğlan taşırmasıdır. Örnek: *Farı Karac'Oğlan farı* (423/72). Bir başka yapı tekrar grubu içinde Karac'Oğlan + fiil şeklindedir. Örnek: *Aman Karac'Oğlan aman bunaldın* (415/60). Fiili tekrarlanan cümle içinde Karac'Oğlan. örneği de bu grup içinde değerlendirilebilir. Örnek: *Öğer Karac'Oğlan güzeli öğer* (513/239). Bu son yapıda Karac'Oğlan iki taşırma daha söylemiştir. Bu örnekler Karac'Oğlan'ın kelimelerle ustaca oynayıp bildiğini gösterir mahiyettedir.

XI. Der/ Karac'Oğlan/ ile başlayan kalıplar:

A. Der/ Karac'Oğlan +cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Der/ Karac'Oğlan/ soru cümlesi. Örnek: *Der Karac'oğlan n'olurmuş* (438/101). Sadece bir örneği tespit edilebilmiştir.

2. Der/ Karac'Oğlan/ alt mısralarda devam eden cümle. Örnek: *Der Karac'oğlan deyince/ Dağlara duman inince/ Hallac-ı Mansur çıkınca/ Sarp kayalı dağlar d'olur* (621/441). Bir örneği tespit edilebilmiştir.

XII. Der/ Karac'Oğlan/ da/ ile başlayan kalıplar:

A. Der/ Karac'Oğlan da+cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Der/ Karac'Oğlan da/ isim cümlesi Örnek: *Der Karac'oğlan da bu size arzdir* (547/304). Bir örneği vardır.

B. Der/ Karac'Oğlan da+kelime grubu/ yapısındaki kalıplar:

1 Der/ Karac'Oğlan da/isim tamlaması. Örnek: *Der Karac'oğlan da güzel şanı* (585/374). Bir örneği vardır.

XIII. Karac'Oğlan/ ile başlayan kalıplar:

A. Karac'Oğlan +cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac'Oğlan Özne/ fiil cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan gider kendi yoluna* (449/120). Ozan yirmi dokuz şiirinde bu kalıpla tapşırıştır. Bu yapı hem 8 hem de 11 heceli ölçü ile söylenen şiirlerde kullanılmıştır. Bu kalıpta Karac'Oğlan cümleinin etkili unsuru yani öznesi durumundadır. Ozan aynı yapıyı Karac'Oğlan'ı etkisiz unsur şeklinde kullanarak da icra etmiştir. Buna örnek: *:Karac'Oğlan bu sevdâya doyamam* (408/46). Karacaoğlan yirmidokuz şiirinde de Karacaoğlan'ı etkisiz unsur olarak alan bu yapıyla tapşırır. Bunlarda da hem 8, hem de 11 heceli ölçü ile söylenmiş örnekler mevcuttur.

2. Karac'Oğlan/sıralı iki fiil cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan yine coştı bulandı* (396/27). Sekiz örnekte kullanılmış bir ka-

lıptır. I. grup yapılarda olduğu gibi, zat anlamlı sıralı cümleler de kullanmıştır. Örnek: *Karacaoğlan ağlar gülmez* (640/478).

3. Karac'Oğlan/ isim cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan sözün haktır* (401/35). Karacaoğlan'ın on üç örnekte bu yapıda tapşırıldığı görülmektedir. Hem 8 hem de 11 heceli kalıp ile söylenen şiirlerde kullanılan bir yapıdır.

4. Karac'Oğlan/ soru cümlesi. Örnek: *Karac'oğlan bulur m'ola* (462/144). Dört örnekte bu yapı kullanılmıştır. Bir örnek tekrardır. Hem 8, hem de 11 heceli ölçü ile söylenen şiirlerde uygulanmıştır.

5. Karac'Oğlan/ sıralı iki isim cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan devranım var demim var* (469/157). Bir örnekte kullanılan bir yapıdır.

6. Karac'Oğlan/bağlı iki fiil cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan öger yine de öger* (550/310). Bir örnekte kullanılmıştır.

7. Karac'Oğlan/şart cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan ağaç olsan* (448/118). 8 ve 11'li hece ölçüsü kalıbı ile söylenmiş sekiz örnekte kullanılmıştır.

8. Karac'Oğlan (cümleinin etkili unsuru) alt mısradaki devam eden fiil cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan ikinizin/ Kapısında kula benzer* (595/392). Bir örnekte bu yapı yer almaktadır. Bir başka örnek de dört mısradaki devam eden yapı şeklindedir. Örnek: *Karac'Oğlan haylamadan/ Bolkar Dağı'n yaylamadan/ Dostu tenhâ buldum bugün.* (570/345). Bu yapının tapşırma kısmı bir başka şiirde de aynen kullanılmıştır (571/347). Karac'Oğlan/ zarf tümleci (alt mısradaki devam eden cümleye ait) şeklindeki yapıda da bir örnek vardır. Örnek: *Karac'Oğlan düşüp derde* (490/198). Bunlar 8 heceli ölçü ile söylenmiş şiirlerin tapşırma mısralarıdır.

B. Karac'Oğlan +kelime grubu/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac'Oğlan/isim tamlaması. Örnek: *Karac'Oğlan güzellerin kolayı* (480/179). Bir örnekte kullanılmıştır.

2. Karac'Oğlan/ sıfat tamlaması. Örnek: *Karac'Oğlan genç yaşımam* (566/338). İki örnekte kullanılmıştır. Her ikisi de 8 heceli ölçü ile söylenmiş şiirlerdir.

3. Karac'Oğlan/ zarf fiil grubu. Örnek: *Karac'Oğlan döne döne* (419/66).

4. Karac'Oğlan/ edat grubu. Örnek: *Karac'oğlan o yâr ile* (562/331). Bir örnekte kullanılmıştır.

C. Karac'Oğlan +kelime/ yapısının daki kalıplar:

1. Karac'Oğlan/isim. Örnek: *Karac'Oğlan işlerini* (428/84). 8 heceli ölçü ile söylenen üç şiirde kullanılmıştır.

2. Karac'Oğlan/soru edatı. Örnek: *Karac'Oğlan hani* (430/87). Bu yapı Karacaoğlan tarafından bir örnekte kullanılmıştır.

XIV. Karac'Oğlan/ eder/ ile başlayan kalıplar:

A. Karac'Oğlan/ eder +cümle/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac'Oğlan/ eder (cümlelin etkili unsuru) fiil cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan eder ahd ile aman* (597/395). Bir örneği vardır. İkinci tip benzer yapıda Karacaoğlan veya eder kelimeleri cümlelin etkili unsuru değildir; yapı Karac'Oğlan/ eder/fiil cümlesi şeklindedir. Örnek: *Karac'Oğlan eder gelir yazları* (413/55). Bu yapıda üç tapşırma örneği vardır.

2. Karac'Oğlan/ eder/sıralı iki fiil cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan eder okuyam yazam* (481/181). Karacaoğlan bu kalıbı dört kez kullanmıştır. Şiirler 11 heceli ölçü ile söylenmiştir.

3. Karac'Oğlan/ eder/isim cümlesi. Örnek: *Karac'Oğlan eder sen de ben gibi* (414/58). Dört şiirde bu yapı ve 11'li hece ölçüsü kalıbı kullanılmıştır.

B. Karac'Oğlan/ eder+kelime grubu/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac'Oğlan/ eder/ isim tamlaması Örnek: *Karac'Oğlan eder Bayburt elleri* (393/20). Bir örneği tespit edilmiştir.

2. Karac'Oğlan/ eder/sıfat tamlaması Örnek: *Karac'Oğlan eder nazlı çelebi* (635/469). Bir örneği tespit edilmiştir.

C. Karac'Oğlan/ eder+kelime/ yapısındaki kalıplar:

1. Karac'Oğlan/ eder/isim Örnek:

Karac'Oğlan eder çoktan (400/34). Üç şiirin tapşırmasında kullanılmıştır. Üçü de 8 heceli ölçü ile söylenmiş şiirdir.

2. Karac'Oğlan/ eder/hitap. Örnek: *Karac'Oğlan eder bire ağalar* (Sakaoğlu 2004/324).

XV. Karac'Oğlan/ hey der/ ile başlayan kalıplar:

A. Karac'Oğlan/ hey der/+kelime grubu yapısındaki kalıplar:

1 Karac'Oğlan/ hey der/+isim tamlaması. Örnek: *Karac'Oğlan hey der elin nazarı* (454/128). Bir örnekte tespit edilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada Karacaoğlan'a ait beş yüze yakın şiir, tapşırma mısralarıyla değerlendirilmiş ve seksen iki yapı tespit edilmiştir. Değerlendirme sonucunda, ozanın bazı yapıdaki kalıpları daha sık bir şekilde kullandığı, tapşırma mısralarındaki kelimelerle ustaca oynayarak söyleyiş güzelliği yarattığı, bazı yapıları sadece 11 heceli ölçü ile söylenmiş şiirlerde kullandığı ve bunların hem kalıp sayısı hem de örnek bakımından sadece 8 heceli şiirlerde söylenen şiirlerden daha fazla olduğu, 11 heceli ölçü ile söylenmiş şiirlerde kullandığı yapıları diğer ölçülerde söylediklerinde kullanmadığı; ancak 8 heceli ölçü ile söylediği şiirlerdeki tapşırma kalıplarının büyük çoğunluğunu 11 heceli ölçü ile söylediği şiirlerde de kullanıldığı, hangi yapıda olursa olsun fiil cümleleriyle tamamlanan kalıpları daha çok tercih ettiği tespit edilmiştir. Bunlar Karacaoğlan ile ilgili tespitlerdir.

Halk şiirinde sözlü formüllerin gelenekteki yerinin ortaya konulabilmesi için gerekli çalışmalardan biri de tapşırma mısraların bu gelenekteki yerini belirlemektir. Bunun için gelenegin diğer ustalarının şiirlerinde de eşdeğer çalışmaların yapılması gereklidir.

KAYNAKÇA

SAKAOĞLU, Saim (2004), Karaca Oğlan, Ankara: Akçağ Yayınları.